

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1891 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 4 December 1904. N°. 1405.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan *Londerdag* 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden / 1.20, voor het Buitenland per jaar / 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels / 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de tien geboden.

XL.

HET DERDE GEBOD.

XL.

Of die de dooden vraagt.
Want al wie zulks doet is
den Heere een gruwel.
Deuteronomium 18: 11b en 12a.

De zonde tegen het derde gebod, door Gods openbaring te laten liggen en een andere te zoeken, vertoont zich, naar wij op het einde van ons vorig artikel zagen, in onze tijd ook onder de Christenvolkeren, als superstitieuse tooverij vooral in den vorm van het *spiritisme* of het oude spookgeloof; overblijfsel van het heidensche animisme, of het geloof aan rondwalende geesten van afgestorvenen.

Dit euvel is grooter dan velen wel meenen. Heele kringen zijn er door vergiftigd. Veler zenuwgestel is er onherstelbaar door verwoest; sommigen zijn er voor hun beroep of bedrijf volkomen ongeschikt door geworden.

En niet slechts in de kringen der vrijzinnigheid; onder hen die met Gods Woord al lang hadden gebroken, en toch behoefte hebben aan revalidatie, aan openbaring; maar ook onder de geloovigen; onder de belijders des Heeren, vindt men, zij het dan ook slechts enkelen, die „aan spiritisme doen.“

Afgezien nog van de nadeelgevolgen, is het spiritisme te mijden omdat het *sonde* is voor God. Het „vragen van de dooden“ behoort tot die praktijken, waarvan de Schrift zegt: „al wie zulks doet is den Heere een gruwel.“ (Deuteronomium 18: 12a). Daarom kan tegen deze mode-zonde niet genoeg worden gewaarschuwd. Opdat met name de jongeren onder ons, wier geloof nog zwak is, niet onder de bekoring van al dit moderne gedoe komen, moet weer onder ons gereformeerden vaststaan, dat het spiritisme slecht is.

En dat niet alleen wij Calvinisten er een dreigend kwaad in zien, maar dat er ook van heel andere zijde zoo over wordt gedacht, moge blijken uit een woord van den Duitschen wijsgeer Eduard von Hartmann. Deze toch schrijft in zijn boek „Der Spiritismus“, waarvan wij hier den 2den druk, Leipzig 1898 voor ons hebben, op p. 15: „Het spiritisme dreigt tegenwoordig een publieke calamiteit te worden, op welke iedere regering haar aandacht te richten heeft, welke echter niet door het verbod van publieke discussie is uit te roeien, gelijk men dat in Rusland heeft beproefd. Het bijgeloof aan geesten grijpt epidemisch om zich heen, en opent voor de uitbuiting der lichtgelovigheid door handige bedriegers, nieuwe middelen en wegen. Alle doodgevaande vormen van middeleeuwsch bijgeloof ontaken uit hun graf en dreigen hun verwarving van nieuws aan te beginnen.“

En dat men het spiritisme allerminst kan bestrijden door de feiten, waarop het zich beroept, eenvoudig voor oplichterij en bedrog te houden, gelijk de „mannen der verlichting“, de lieden „met opgeklaarde denkbeelden“, zooals men in de 18de en het begin der 19de eeuw ten onzent zei, nog altijd gaarne doen, daarvan is ook de groote Berlijnsche filosoof vast overtuigd.

„De voorvechters der verlichting weten“, zoo schrijft Von Hartmann verder, „tegenover deze verwarving geen andere positie te nemen, dan doordat zij alle aan deze dwaling ten grondslag liggende feiten rondweg afstrijden en voor louter oplichterij en bedrog verklaren; daardoor bereiken zij echter niets meer, dan dat door de „Geisterglaubigen“ hun eerlijkheid in twijfel wordt getrokken en, dat door de, aan alle waarneming voorafgaande, tegenspraak het geloof tot fanatisme wordt opgeschroefd. Men weet metterdaad niet, aan welken kant meer oppervlakkigheid, gemis aan kritiek, vooroordeel, lichtgelovigheid en ongeschiktheid om te onderscheiden tusschen waargenomen feiten en voor de hand liggende vermoedens, te vinden is, of bij de spiritisten, die in elke bij ongeluk omvallende parapsychische openbaring van een geesthand zien, of bij de „Aufklärer“, die alles voor onmogelijk verklaren, wat niet in hun beperkt wereldbeeld past.“

Tot zoover van Hartmann.

Waar dan de zaak van het spiritisme dus staat, zal het, ook in betrekking tot Voetius' meening, die wij een vorig maal leerde kennen, over het verband tusschen de „bijgelovige tooverij“ in het algemeen en een openlijk of verborgen verbond met

den duivel, niet overbodig zijn, er nog wat nader op in te gaan.

Om toch het spiritisme uit zedelijk oogpunt, d. w. z. uit dat van goed of slecht, te kunnen beoordeelen, moet men eerst weten wat het is.

En wat nu het laatste betreft, moet men dan weer onderscheiden tusschen de feiten zelf van het spiritisme en de verklaring dier feiten.

Op het laatste stuk nu, staan ook hier nog altijd twee meeningen tegenover elkander en wel of die van, wat v. Hartmann noemt de „verlichting“, volgens welke deze feiten niets dan oplichterij en bedrog zijn, of die van onze Voetius, volgens welke de magia superstitiosa in het algemeen en dus ook het spiritisme, in den meest letterlijken zin duivelswerk is.

Eerst alzoo wat het spiritisme is.

De naam „spiritisme“, van „spiritus“, geest, hebben wij van de Franschen en deze naam verdient de voorkeur, zooals v. Hartmann terecht opmerkt, boven dien van „spiritualisme“, waarvan men zich voor dit verschijnsel in Engeland en Duitschland bedient, en wel om de afdoende reden, dat „spiritualisme“ nu eenmaal geldt ter aanduiding van die wereldbeschouwing, welke in den „geest“ het wezen der wereld ziet en dus de tegenstelling vormt met het „materialisme“ of de wereldbeschouwing, welke in de „materie“, de stof, het wezen der wereld ziet.

Het bijgeloof nu, dat 'n mensch, door zekere middelen, een verkeer met de geesten der afgestorvenen zou kunnen bewerkten, is zeer oud en was eens vrij algemeen verbreid. Het moderne spiritisme kwam echter in verband met den tafeldans omstreels de tweede helft der vorige eeuw uit Amerika naar Europa. In een klein plaatsje in den Staat New-York was een familie Fox in een huis gekomen, waar men al vroeger, telkens een geheimzinnig kloppen had gehoord. De dochter van Fox wist later een tafel in eigenaardig draaiende beweging te brengen, die daarbij dan iets naar achteren boog en, door herhaaldelijk kloppen van een der pootten, het door haar gewilde, getal van 'n letter in het alfabet aanwees.

Ook kreeg men personen, wier hand, buiten hun wil om, woorden schreef, en die wijl men vast overtuigd was, dat hier een „geest“ in het spel was, dan het medium of „middel“ waren, tot het verkeer met zulke 'n geest.

De zaak werd weldra in Europa bekend, en naast den „tafeldans“ en de „schrijvende mediums“ deden zich ook nog andere verschijnselen voor.

Wij laten deze laatste voorloopig rusten, om ons eerst te bepalen tot die van den tafeldans en de schrijvende mediums.

En dan sta voorop, dat de tafeldans en de schrijvende mediums door ernstige en daarbij wetenschappelijke mannen zoo goed zijn waargenomen, dat bedrog daarbij is uitgesloten.

Met dit al behoeft men hier evenmin aan een inwerking van Satan te denken.

De wetenschap toch biedt voor deze twee verschijnselen, een verklaring uit natuurlijke oorzaken, en wel door haar theorie van de „onwillekeurige spierwerkzaamheid en de onbewuste hersenwerking“.

Hoe weinig ons toch bekend is van de wisselwerking tusschen lichaam en ziel, zoo veel is wel zeker, dat de ziel ten nauwste verbonden is met de hersenen, en daarbij weet men ook, dat er van sommige deelen der hersenen, door middel van de bewegzenuwen, gewilde en bewuste, van andere gedeelten daarentegen niet gewilde en zelfs onbewuste spierbewegingen uitgaan.

Door zulke een onwillekeurige spierwerking nu kan het gebeuren, dat 'n tafel in beweging raakt, terwijl hij, die met zijn hand deze beweging veroorzaakt heeft, in alle oprechtheid verzekert kan haar niet te hebben bewogen. En doordat deze onwillekeurige spierbewegingen resultaat van onbewuste hersenwerking zijn, zoodat er tusschen beide een verband is, laat het zich verstaan hoe men dan door de dansende tafel zich in gemeenschap of rapport kan stellen, zich kan onderhouden met de onbewuste functionerende hersenwerking van het medium.

Men komt daartoe vooraf met het medium overeen, dat de verschillende letters van het a b c door een zeker aantal stooten of kloppen van de tafel zulten worden aangeduid.

En nu begint het lieve leven; het gewaande verkeer met de afgescheidene zielen; in werkelijkheid echter niet anders, dan het verkeer met de onbewuste functionerende hersendeelen van het medium. Voor zoover nu deze onbewuste hersenwerking bij het medium, niet zonder geheugen, verstand en

begeerten omgaat, heeft het vaak al den schijn dat men te doen heeft met een redelijk wezen, dat zich door het medium openbaart.

Eenvoudiger nog dan door een, als boven omschreven, vooraf bepaald a b c gaat de zaak toe, waar het medium zelf met een potlood op een stuk papier of met een griffel op een lei schrijft; „de schrijvende mediums.“ Men heeft dan te doen met dat onwillekeurige schrijven, resultaat weer van onbewuste hersenwerking, dat ook wel bij krankzinnigen wordt waargenomen. Eigenaardig is daarbij, dat dit gewaande „geestenschrift“ der schrijvende mediums, meest met de linkerhand geschiedt; daarbij gewoonlijk spiegelchrift is, en bovendien afwijkt van hun gewone schrift.

Eigenaardig maar volstrekt niet verwonderlijk, wat het eer zou zijn, indien het overeenstemde met hun volkomen bewust en willekeurig schrijven.

Zoo zit dan noch in het verschijnsel van den tafeldans, noch in dat van de schrijvende mediums, op zich zelf — indien men althans niet met „kermis-spiritisme“, met „goochelen“ te doen heeft — eenig bedrog. Men heeft hier te doen met niets dan menselijke hersenwerking en spierbeweging, zij het ook een andere dan de normale. Te doen met heel gewoon, hoewel voor velen nog verborgen, natuurgebeuren, waar ook niets van den duivel inzit. Het onzedelijke, het slechte, het zondige zit alleen in het doel dat men stelt om, door middel van deze praktijken, zich in verbinding te stellen met de „geesten“.

De dooden te vragen.

Maar wij nu van deze praktijken voor den, met de inrichting van hersenen en spieren niet vertrouwd, leek de bekoring van het geheimzinnige uitgaat, is het niet geraden zich, ook maar om zijn nieuwsgierigheid te bevredigen, er mee in te laten.

Dan, het spiritisme heeft ook nog te wijzen op andere verschijnselen.

Naast de „schrijvende“, heeft het zijn „spreekende mediums“. De mensch die hier als „middel“ voor het verkeer met de z.g. geesten dienst doet, verkeert daarbij gewoonlijk in een slaaptostand, even als de somnambule. Deze toestand wordt dan uitgedrukt door het Engelse woord *trance*; of geestvervoering. Het medium reciteert verzen en houdt ook vrije voordrachten, vaak zelfs over godsdienstige onderwerpen. Daarbij heeft de stem dan gewoonlijk een anderen klank, ja soms wanneer het medium zich inbeeldt, dat een ander persoon uit hem spreekt, heeft zijn stem zelfs veel weg van die andere stem.

Ook hierbij laat alles zich uitnemend verklaren uit onbewuste hersenwerking, met daardoor veroorzaakte onwillekeurige beweging van de spieren der spraakorganen. Ook een normaal mensch toch spreekt nu en dan in den slaap, zonder dat hij het wil of er weet van heeft. En een andere analogie biedt hier het ijlen van den koortslijder.

Met dit al kan men verstaan hoe zenuwachtige en in hun geloof niet vast staande menschen, reeds door het waarnemen van deze, zij het ook natuurlijke, dan toch min gewone verschijnselen, van streek worden gebracht.

Doch nu komen bij dit spiritisme, dat een erger gif is voor gezonde hersenen, dan de alcohol wezen kan, nog sterkere verschijnselen voor.

Tot deze groep behooren dan een aantal verschijnselen, die wel bezien, vrij doelloos zijn en niet anders uitwerken, dan dat zij den zenuwachtigen mensch schrik aanjagen en den bijgelovigen sterken in zijn bijgeloof, dat de „geesten“ bezig zijn.

Zoo schuiven stoelen en tafels als van zelf naar het medium toe; een tafel met alles wat er op staat, een persoon met de stoel waarop hij zit, wordt bij z.g. spiritistische seances opgeheven; ja personen zelf, — iets wat trouwens ook op ander gebied dan dat van het spiritisme is waargenomen, — zweven boven den grond. Eindelijk het z.g. „apport“ of het verplaatsen van voorwerpen uit andere kamers en zelfs uit andere huizen; het brengen van bloemen uit veld of tuin in den spiritistischen kring.

Hoe bevreesdend dit alles nu ook is, toch gaat het niet aan, bij al deze verschijnselen van bedrog te spreken. Tegenover de vele gevallen waarin mediums zijn „ontmaskerd“ als bedriegers, en het dus bleek, dat men met kermis-spiritisme te doen had, staan hier vele andere, die door ernstige en wetenschappelijke mannen te goed zijn vastgesteld, dan dat men daarbij aan de handigheden van de goochelkunst zou kunnen denken. Maar evenmin gaat het aan, hier aan de inwerking van bovenmenselijke, van bovennatuurlijke krachten te denken.

Bij al deze verschijnselen is een mensch

of zijn meerdere menschen de naaste oorzaak; zijn het de mediums zelf die ze bewerken, bewust of ook onbewust. Voor zoover nu de wetenschap zich met deze verschijnselen heeft bezig gehouden, wordt door ieder, die nu eenmaal niet de „geesten-theorie“ heeft te verdedigen, de verklaring er van gezocht in dezen weg, dat daarbij het zenuwleven en de „zenuwkracht“ van het medium, in verband met het magnetisme een rol spelen, en er dus niet dan natuurlijke oorzaken, hoewel ten deele nog onbekend, in het spel zijn.

Een steun vindt deze verklaring ook in die andere groep van nog sterker verschijnselen, waartoe b.v. behooren het wel geconstateerde feit, dat een afgesloten ruimte nu en dan met steenen letterlijk gebombardeerd wordt, zonder dat men weet wie het doet; of het niet minder goed geconstateerde feit, dat al de schellen in een huis op zekeren tijd als door een onzichtbare hand in beweging worden gebracht.

Het bijgeloof denkt dan dadelijk aan spoken.

Doch bij een goed geleid en kalm onderzoek, blijkt ten slotte, dat er een hysterisch meisje, of een knaap in zijn overgangperiode, in de omgeving was, want na hun verwijdering houdt de „spokerij“ op. Bewust of onbewust waren dan deze zenuwlijders met hun deels nog verborgen, maar natuurlijke krachten de oorzaak, al wil het bijgeloof dit niet erkennen. De heele spokerij, die nu met 'n ontuchtend „en wat was het nu“ afloopt, zou in de middeleeuwen voor haar veroorzakers de meest treurige gevolgen hebben gehad; thans loopen zij tenminste niet meer het gevaar, als heksen of tovenaars aan den lijve of met den dood te worden gestraft.

Ten slotte dient nog gewezen op de groep van de sterkste spiritistische verschijnselen, welke men aanduidt als transfiguratie en materialisatie.

Hier beweert men dan te doen te hebben met eigenlijke *geestverschijningen*.

Ook hierbij speelt echter weer het medium zijn rol.

Zonder, dat er een mensch of menschen in zulk een abnormale zieltostand verkeerd, aanwezig zijn „verschijnt“ er niets. Bij de transfiguratie of gedaanteverwisseling neemt dan het medium de gelaats-trekken, de lichaamshouding en zelfs de stem aan van den persoon dien het voorstelt.

Weet men nu echter, dat iets dergelijks zich ook vertoont, zij het in mindere mate, wanneer een magnetiseur zijn somnambule bevest een andere persoon voor te stellen, dan wordt dit buitengewone al meer tot natuurlijke afmetingen terug gebracht. Weet men daarbij tevens, dat sommige personen zich ook zelf in den somnambule toestand kunnen brengen, dan valt heel het verschijnsel van de transfiguratie onder het somnambulisme, en de afgescheidene ziel die in en door het medium „verschijnt“, is niet dan het medium zelf, dat in zijn eigenaardigen toestand, zonder opzettelijk te bedriegen, beter dan de beste tooneelspeler zijn rol speelt.

Anders staat het echter met de „materialisatie“ of de verstoffelijking, waarbij dan, volgens de spiritisten de „geesten“ zich verstoffelijken; in een stoffelijk omhulsel verschijnen.

Vast staat daarbij, dat men lang aan spiritisme moet hebben gedaan, en ook dat men lang met hetzelfde medium moet hebben verkeerd, eer het hiertoe komt.

In de meeste gevallen nu is het medium zelf de geestverschijning, zonder dat ook hier aan opzettelijk bedrog mag gedacht.

Het medium is dus ook dan, noch „geest“, noch „bedrieger“.

In deze „materialisaties“ viert het spiritisme zijn triumpfen.

Men heeft dan toch met zijn eigen oogen iets gezien en zelfs soms ook met zijn eigen handen iets getast, en voor de meeste menschen is de zinnelijke waarneming nu eenmaal het hoogste criterium voor de „werkelijkheid“.

Metterdaad zijn er bij sommige seances handen, armen, hoofden, soms een bovenlichaam, ook wel een gansche gestalte verschenen. Een gestalte, die dan in houding en kleeding onmogelijk het medium zelf kon zijn.

En daarbij deden zich dan twee gevallen voor. Of men kon met zijn hand door die verschijningen heengrijpen, of de hand ondervond bij het grijpen der verschijningen weerstand. De spiritisten hebben bovendien de fotografie er bij te hulp geroepen en min of meer duidelijke afbeeldingen van zulke „materialisaties“ verkregen.

Ongetwijfeld staan er dus naast de materialisaties, die een subjectief karakter dragen ook zulke die objectief zijn.

Het spiritisme kent voor deze twee groepen van materialisaties slechts één oorzaak:

de „geesten“. Maar zij kunnen door veel aannemelijker oorzaken verklaard.

Wij gaan ook hier van de onderstelling uit, dat het medium, onder welks invloed deze verschijnselen plaats grijpen, volkomen ter goeder trouw is.

Bepalen wij ons nu eerst tot de materialisaties waardoor men kan heengrijpen.

Deze kunnen haar oorzaak hebben in het zielkundig verschijnsel van de *hallucinaties*.

Ieder weet hoe wij in den droom allerlei gestalten zien. Wanneer nu iemand ook in wakenden toestand zulke gestalten ziet, dan noemt men dit *geichts-hallucinaties*, in de meeste gevallen een kenmerk van stoornis in het zieleleven. De psychiatrie onderscheidt daarbij tusschen *hallucinaties in enger zin*, d. w. z. zulke waarbij heel geen zinnelijk waargenomen voorwerp ten grondslag ligt, en *illusies*, d. w. z. zulke waarbij de gestoorde verbeeldingskracht een zinnelijk waargenomen voorwerp anders doet zien, b. v. een stok als 'n slang. (De staven der Egyptische tovenaars Ex. 7: 12). Toegepast nu op de materialisaties van het spiritisme, mag niet getwijfeld dat het medium deze gestalten ziet; maar ook, dat hij in zijn toestand van gestoord, van niet normaal zieleleven hallucineert.

Ook weet men hoe sommige magnetiseurs, na hun patiënten eerst te hebben gehypnotiseerd, ze door hun woord allerlei hallucinaties en illusies, b. v. een staf voor 'n slang aan te zien of een slecht smakende als een smakelijke spijs te laten eten, kunnen bijbrengen. Wat nu dus aan den magnetiseur met zijn woord, bij zijn gehypnotiseerde patiënten gelukt, gelukt in vele gevallen ook zonder het woord aan het medium met de onder zijn invloed staande, en even, als hij, in abnormaal bewustzijns-toestand verkeerende mede-spiritisten. De hallucinatie wordt dan z.g. „overgedragen“. Hieruit verklaart zich dan, hoe vele personen tegelijk een hallucinatie kunnen hebben.

Komen wij thans tot de materialisaties

waardoor men niet heen kan grijpen; die weerstand bieden of ook druk oefenen; die men zelfs heeft gefotografeerd.

Deze groep van verschijnselen kan zeker niet verklaard uit het zich verbinden van een *tas* met een *geichts-hallucinatie*, want ook zoo blijft dan de „photographie“, het groote bolwerk van het spiritisme, onverklaard.

Bij de oplossing van dit raadsel moet echter wel in het oog gehouden, dat zulke verschijnselen nooit plaats grijpen zonder een medium, en dus het medium zelf er de naaste oorzaak van moet wezen. Nu beweren de spiritisten, dat het medium dan een deel van zijn eigen organische materie afgeeft en daaruit gestalten van eerst ijle en dan langzamerhand al dichter wordende materialiteit vormt.

Door het wegen van medium en verschijning of phantom ware dit uit te maken.

Dan, hetzij men van deze bewering der spiritisten zelf uitgaat, hetzij men, zooals sommige geleerden doen, aan in de verte werkende „mediumistische zenuwkracht“ wil denken, altijd komt men uit bij, werking van *menschelijke krachten*; een werking, bij de vele nog onbekende eigenschappen van de stof, zeker nog onverklaard. Maar toch is dit een weg van verklaring welken ieder zal kiezen, die niet onder de bekoring van de bijgelovige geesten-hypothese is gekomen.

De verklaring van de spiritistische verschijnselen hier door ons voorgedragen, is in hoofdzaak ontleend aan het bovengenoemde werk van v. Hartmann.

Wij hebben dit met opzet gedaan, omdat in dit werk niet een Calvinist, maar evenmin een materialist aan het woord is; omdat daarin de spiritistische verschijnselen niet maar voor bedrog en oplichterij worden uitgekredet, doch — en dat door een zoo uitnemend kenner van fysika en psychologie als v. Hartman is — uit natuurlijke oorzaken en *menschelijke werkingen* worden verklaard; omdat de „geestenhypothese“ of de onderstelling, dat men bij die verschijnselen met de zielen der afgestorvenen zou hebben te doen, hierbij voorbarig en onnoodig blijkt.

Let men nu ook op de omstandigheid, dat de „openbaringen“ der vermeende geesten van dien aard zijn, dat feitelijk de menselijke kennis er op geen enkel punt door verrijkt is; geen enkel wetenschappelijk vraagstuk er door is opgelost; om niet te spreken van het beuzelachtige en vaak tegenstrijdige van die „openbaringen“, dan wordt men versterkt in zijn overtuiging, dat men hier niet met „revelaties van geesten“ maar met de droomerijen van *abnormale menschen* te doen heeft.

En nu ten slotte, niet van Hartmann, maar de Calvinist geloof, omdat hij ge-

looft aan de Schrift, dat alleen de levende en persoonlijke God *wonderen* kan doen. Dat Hij alleen dus ook de afgeschiedene zielen uit de dooden kan laten opstaan (Lukas 16 : 33); dat door Zijn almacht de dooden eens zullen opstaan om niet weer te sterven, gelijk Christus uit de dooden opgewekt is (1 Cor. 15 : 12 en Ef. 1 : 19); dat alleen door Zijn kracht ook dooden zijn opgewekt om later weer te sterven, gelijk wij weten uit wat ons daaromtrent zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament verhaald wordt; dat alleen door Zijn kracht afgestorvenen zich aan de levenden hebben geopenbaard, gelijk Mozes en Elia op Thabor; gelijk de ontslapene heiligen, die aan velen in Jerusaleem zijn verschenen, kort na Jezus' opstanding (Matth. 27 : 33).

Maar dit waren geen „spiritistische verschijnselen“.

Dit waren geen werkingen van krachten, die in de schepping zelf liggen, en die, al zijn zij ons ook gedeeltelijk nog onbekend, altijd natuurkrachten blijven; maar deze *wonderen* in den eigenlijken zin, waren werkingen van een nog rijker Godskracht dan zich in het natuurgebeuren openbaart; daar boven uitgaat.

Een kracht waarover God alleen beschikt. De „wonderen“ van het spiritisme, door menschen verricht, zijn echter, — even als de nog vreemder verschijnselen, die eens bij het einde der eeuwen, vóór Christus komt, de openbaring van den mensch der zonde, „wiens toekomst is naar de werking van Satan, in alle krachten en teekenen en wonderen der leugen“ (2 Thess. 2 : 9), zullen vergezellen, — niet dan ongewoon natuurgebeuren.

Aan de spiritistische verschijnselen nu het karakter van het wonder in eigenlijken zin toe te kennen; te gelooven, dat een schepsel, mensch of diuvel vermag te bewerken wat God alleen kan, — is bijgeloof. Is te kort doen aan de eere Gods.

Een gelooven van de leugen.

Maar al kan geen schepsel een contact teweegbrengen tusschen de levenden en de dooden; dit ook maar te willen, om dan die „dooden te vragen“, is zedelijk slecht; is zonde.

Een vallen in de listen van Satan; een willen van wat een gruwel is voor God.

„Tot het voortkomen der sterren.“

Alsoo waren wij doende aan het werk... van het opgaan des dageraads tot het voortkomen der sterren toe.

Nehemia 4:21.

De overgangen van licht in donker mogen zacht zijn, toch blijft de tegenstelling die door het ondergaan der zon in enkele uren tot stand komt, aangrijpend.

Eerst staat de zon met vollen gloed aan den hemel te glanzen, en alles om u heen draait zich in haar licht, zodat tot zelfs de kleinste schaakering in lijn of tint zich ontdekt aan uw oog; maar aan den hemel boven u is al den dag niets dan één hoog eenzigtig veld van schitterend azuur, zonder iets in dat diepe blauw dat u boeit; en zelfs belet de zon u door haar vollen glans veel opwaarts en naar zelve in het aangezicht te staren.

Dan verlaunt na den middag van lieverlede de felheid van dien glans, en teekenen de voorwerpen om u heen zich iets minder scherp af. Nu verdraagt uw oog bij het opzien den zachteren zonnegloed, en onder haar majestueus onbegrensde glorie gaat u in het licht al rooder kleuren van haar eerst goudgele bol; tot de schemering invalt, de zonneloof onderduikt achter de kimmen, en het licht van den dag zich bereidt om voor de donkerheid van den nacht terug te treden.

En dan wordt het een korten tijd al vager en al valer. Om u heen neemt ge al minder waar en boven u blijft het nevelgordijn nog voor het firmament geschoven. Tot het eindelijk is of het nevelwaaier, dat u den aanblik van den hemel belemmerde, zich verlust en allengs oplost, en nu begint het voortkomen der sterren. Eerst een enkele tintelende stip. Die stip verheldert zich en wordt een lichtende ster, en naast die ééne ster duiken andere sterren op; en eer het nachtelijk donker over heel het aardrijk om u heen neerhangt, is er aan de transen een zee van fonkelend licht ontstoken, die zich al verbreedt en al voller wordt, en u welhaast het prachtige schouwspel biedt van een sterrenhemel met myriaden van lichtende, tintelende, fonkelende gloedpunten van hemelsch goud.

In het oosten, waar Nehemia in het paleis verkeerde, is die goudzee aan het firmament nog zooveel indrukwekkender dan in onze westelijke landen.

De indruk van die hoge schittering bepaalde daarom de keuze van Nehemia's taal, om het naderen van den nacht aan te duiden.

En het is daarna, dat we die prachtige uitdrukking danken, om het naderen van het nachtelijk donker ons te teekenen als: *het voortkomen der sterren*.

Die beeldrijke taal spreekt ons geloofsbeef toe.

Er is tweemaal wereld voor wie geloofd. Het kind van den schijn, dat nog aan alle geloof gespeend is, kent slechts één wereld, die wereld om hem heen; de wereld van deze aarde; de wereld met al haar begeerlijkheid.

Maar het kind van God, dat geloof in het hart ontving, weet, dat er nog een tweede, een heel andere wereld is: de wereld waarin de engelen en de gezaligden leven; de wereld waarin zich de heerlijkheid van zijn God openbaart.

De tegenstelling tusschen die twee werelden vormt al den strijd van zijn hart.

In deze aardsche wereld is voortsomg zijn existentie. Tot aan zijn sterven toe moet hij in deze aardsche wereld verkeren. Hier moet hij arbeiden. Hier moet hij de kracht van zijn geloof betoonen. Hier heeft hij de roeping om zijn Vader die in de hemelen is, te dienen en te verheerlijken.

Maar het geloof voelt zich in deze wereld niet thuis. Telkens en telkens gaat het hier tegen zijn geloof in. En altoos weer trekt zijn geloof zich uit naar die betere, die andere wereld daarboven. Daar is zijn vaderland. Daar

is het Vaderhuis. Daar is zijn eeuwige toekomst. Alleen maar, die wereld van zijn geloof ziet hij niet. Die wereld schuilt. Die hoogere wereld verbijgt zich, en telkens weer poogt de zichtbare wereld om hem heen, hem het geloof aan die wezenlijke wereld daarboven te ontvoeren.

De verbeelding, dat anders zoo machtige vermogen van onzen geest, kan hierbij geen dienst doen tot verweer; want we weten niet hoe het daarboven is. Niemand onzer kan er een voorstelling van maken. Alle beeld in de Schrift gebaseerd, om die hoogere wereld aan te duiden, is aan deze wereld ontleend. Onze God is de Ongeziene en de Onzienlijke. Een engel kunnen we ons niet voorstellen. Wel gelijk hij in men schelijke gedaante zich op aarde openbaarde, maar niet gelijk hij onlichamelijk om Gods troon zweeft. De gezaligden ontvingen hun heerlijkheid lichaam nog niet, en kunnen we dus evenmin in onze voorstelling krijgen. Het lost zich alles in het geestelijke op; en al weten we dat de hoogere heerlijkheid daarboven bestaat, in een tastbaar beeld treedt die wereld nimmer voor ons. Alleen van den Christus, in zijn verbeelbaar lichaam, kunnen we ons eenig flauw besef vormen, maar ook hij schuilt voor het oog onzer verbeelding weg achter zijn verhoogde majesteit.

Zoo blijft het al *zienlijk* om ons heen, al *enzielijk* daarboven.

Voorwerp van geloof is die hoogere wereld en van het geloof alenzielijk, en komt het nimmer voor ons tot verbeeldend aanschouwen.

Maar zieht nu de hulpe, die ons de sterrenhemel biedt.

Bij klaren dag zijn er ook twee werelden. De wereld van dit aardrijk die we klaardijk zien, en de wereld der sterren daarboven, waarvan geen vonksken zich aan ons ontdekt.

Nu ziet ge bij dag wel die ééne wereld om u heen, maar van die andere wereld der sterren daarboven ontwaart ge volstrekt niets; en toch weet ge niet volkomen zekerheid dat die wereld der sterren er is, dat ze niet verdween, dat ze schuilt voor Gods aangezicht, en dat ze er was en er bleef aan den hemel, ook al kondt ge er niets van zien.

Zonder overdrijving kunt ge zeggen, dat ge bij klaren dag die ééne wereld om u heen ziet, en dat ge in het bestaan der sterrenwereld *geloofd*. Maar terwijl nu de wereld om Gods troon geloofsvoorwerp blijft tot aan uw sterven, komt die sterrenwereld zich bij nachtelijk donker gedurig aan uw oog vertoonen.

Zoo ligt die sterrenwereld tusschen het aardrijk hier beneden en de wereld om Gods troon als een derde wereld voor u in.

En telkens weer als het eerste fonkelend der sterren zich aan den hemel afteekent, geeft God aan uw geloof dezen machtigen steun, dat Hij u zien doet, hoe heel een wereld van glans en schittering, waarvan ge al den langen dag niets zag, niets waarnaamt en niets aanschouwen kon, er toch wel waarlijk is, en veel heerlijker is dan al uw heerlijkheid op aarde.

In het nu zoo met de sterren, waarom zou het dan anders met de wereld om Gods troon zijn?

Ook die wereld is er, al ziet ge haar niet, en al bespeurt ge haar niet; maar eerst in uw sterven zal er ook hier het eerste voortkomen der sterren zijn, om u in de volle werkelijkheid in te leiden van die wezenlijke wereld daarboven, die er aldoor was, ook al zag u zinnijk oog haar niet, en al bestond ze alleen voor het oog uws geloofs.

En niet anders is het in uw geloofsleven hier beneden.

Ook in dat geloofsleven kent ge de gestadige afwisseling tusschen den klaren dag, de schemering en het nachtelijk donker.

Ge kent dagen dat niets u drukt, dat geen raadsels in het Godsbestuur uw hart benaauwen, en dat ge maandenlang voortrecht als ziende den Onzienlijke, als gedragen door de rechterhand zijner kracht.

Doch daarnaast staan andere dagen, dat het nog wel niet geheel donker in de ziel wordt, maar dat toch het licht tamen gaat, en ge stuit op een donk'ring in uw leven, dat u verontst; dat ge stuit op zwageringen, die ge niet verzetten kunt; en dat ge wel doorzet en volhardt, maar toch met een benepenheid der ziel, die u uw levensvreugde verneken doet.

Dat zijn de dagen van geloofschemering.

Maar het kan nog verder gaan. Het kan ook *nacht* worden in uw ziel. Dat geen enkele lichtstraal meer uw geloof verheldert. Dat de onweerskoppen van allen kant opzetten. En dat het is, of banden des doods u innerlijk worden zullen.

Welnu, ook in zulke toestanden wacht alles in u op het eerste voortkomen der sterren. Dan moet het vaak nog donkerder om u heen worden, juist opdat de sterren kunnen uitkomen. En wie dan maar volhardt, en weened voor zijn God standvastig met het geloofsvoet in dien stikdonkeren hemel blijft staren, die ziet het dan eindelijk. Ja, waarlijk, daar fonkelt iets, daar breekt een lichtende ster door, en bij die ééne star voegen zich andere schitterende sterren, en ten laatste plant hem juist te midden dier donkerheid een zee van Goddelijk licht tegen, die zijn ziel optrekt en hem in aanbidding jubelen doet voor zijn God.

En wat ziet hij dan?

Niet een wereld van licht, die er nu pas kwam. Neen, maar een wereld van licht die er aldoor was, er was ook toen hij niets ontdekte, en die het hem zegt, dat noch zijn God, noch de heerlijkheid daarboven, ook maar één oogenblik zijn weggeweest, maar dat het aan hem, en aan hem alleen lag, dat zijn oog beneveld was, en dat hij daarom in de schemering die eeuwige glansen niet zag.

O, dat eerste weer voortkomen der sterren als de ziel in somberheid wegzonk, hier is een genade die God ons bewijst. Hij bracht ons in die donkerheid, opdat we juist in dien nacht der ziel de realiteit van het geloofsleven opnieuw ontdekken zouden.

In dat eerste weer voortkomen van de star der hope, komt God zelf weer tot ons hart.

Amsterdam, 2 Dec. 1904.

En belangrijk proces.

II.

De strijd, die tusschen de Vrije Kerk en de Vereenigde Vrije Kerk in Schotland gestreden is en die door het vonnis van het Hoogerhuis zulk een onverwachten afloop kreeg, ging wel in eerste instantie over het kerkegoed, maar daarachter school de zooveel dieper gaande vraag naar den band aan de *belijdenis*, die de Kerk eenmaal had aangenomen.

Een kort overzicht van de historie van Schotland's kerken moge dit duidelijk maken.

De verschillende vrije kerken, die succesievelijk in Schotland ontstaan zijn, zijn loten of uitloopers van de Schotsche Landskerk. De oorszaak van deze scheuringen lag oorspronkelijk niet in geschillen over de Confessie. Beide, de Landskerk en de Vrije Kerken, hebben officieel als standaard of symbool de Westminsterse confessie en Catechismus, die de Schotsche Kerk in 1647 op de Generale Synode te Edinburgh had aangenomen. Maar wel liep het geschil over de verhouding van de Landskerk tot den staat.

Na een langdurige lijdensperiode werd de oude kerk van John Knox in 1707 bij de politieke confederatie van Schotland met Engeland, door de regering officieel tot staatskerk verklaard. Zij heette nu voortaan the Established Church, de gevestigde kerk. Dat voorrecht kocht ze echter niet dan tot den prijs van belangrijke inkorting harer geestelijke rechten. Gelijkelijk moest, zoo bleek ook hier, hoe staatsbescherming tot knechting der kerk onder het staatsjok leidt. Koningin Anna voerde in 1712 in de Schotsche kerk het patronaatsrecht in, waarbij aan enkele heeren het recht gegeven werd de predikanten te kiezen en dezen zelfs tegen den zin der gemeente aan de kerken op te dringen. Uit de geschiedenis onzer eigen kerk weet men, hoe de Gereformeerden zich steeds met hand en tand tegen dit Roomsche overblijfsel hebben gekant, en hoe ook in ons land het de Overheid was, die steeds dit patronaatsrecht in bescherming nam.

In Schotland werd de toestand weldra ondragelijk. Het baatte niet of de gemeenten al klachten indienen en zich verzetten, want de beslissing over deze klachten was niet opgedragen aan de kerkelijke vergaderingen, maar aan de wereldlijke rechtbanken en deze stelden de klagende kerken steeds in het ongelijk.

De fiere vrijheidszin der Schotten kon op den duur dat juk niet dragen. Het kwam in de Staatskerk telkens tot een conflict, dat tot scheiding van een deel der kerken leidde.

De eerste uittreding — Secession genoemd — vond reeds in 1733 plaats, onder leiding van den ook bij ons welbekenden Ebenezer Erskine. In 1753 volgde een nieuwe afscheiding, de Relief geheeten. Beide kerkengroepen bleven bijna een eeuw lang naast elkander voortbestaan, totdat ze in 1847 saamsmolten onder den naam van de United Presbyterian Church, de vereenigde Presbyteriaanse kerk. De aldus vereenigde kerk omvatte een vijfde deel van Schotland's bevolking. De droeve gevolgen van de staatsinmenging in kerkelijke zaken, deden in deze kerken de overtuiging ontstaan, dat de geestelijke onafhankelijkheid der kerk niet anders kon gehandhaafd worden dan door haar financiële onafhankelijkheid van den staat. Zou de kerk soeverein zijn in eigen kring, dan moesten niet alleen het patronaatsrecht en de jurisdictie der wereldsche rechtbanken over kerkelijke geschillen afgeschafd worden, maar dan moest ook de „zilveren koorde“ worden verbroken, die de kerk aan den staat verbond. Zoo kwam in deze kerken het beginsel op van het *voluntarisme*, d. w. z. dat de predikantstractementen en andere uitgaven der kerk door vrijwillige bijdragen der gemeentelieden moesten worden betaald. Men eischte daarom geheele scheiding van Kerk en Staat. De Overheid mocht geen bepaalde kerk als de ware erkennen, geen staatsgelden gebruiken om predikantstractementen te betalen, en evenmin uit de staatskas gelden nemen voor de scholen, waarvan het onderwijs een godsdienstig stempel droeg.

Intusschen was in de Staatskerk door het Réveil meer geestelijk leven gekomen; een breede schare, die zichzelf de Evangelicalen noemde in tegenstelling met de Moderates, poogde onder leiding van Dr. Chalmers de Kerk uit haar doodslaap op te wekken. Zoodra deze groep in 1834 de meerderheid in de Synode verkreeg, besloot ze maatregelen te nemen om het gehate patronaatsrecht af te schaffen. Conflict met de patronen kon niet uitblijven. De wereldlijke rechtbanken stelden de Synode in het ongelijk. De groep van kerken, die aan de zijde van Dr. Chalmers stond, brak toen met de Staatskerk en trad zelfstandig op onder den naam van de *Vrije kerk van Schotland*. Dat deze groep zich niet aansloot bij de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk, maar naast haar staan ging, lag daaraan, dat Dr. Chalmers en de zijnen principieel een ander standpunt innamen. Vooreerst wilden ze geen gesepareerde of afgeschiedene kerk zijn, maar hielden ze staande dat ze de wettige voortzetting waren van de oude nationale Kerk van Schotland. De Staatskerk had zich afgeschiedene, zij niet. Als men zoo wil, nam deze Kerk dus hetzelfde standpunt in als de kerken in doleantie bij ons. En in de tweede plaats keerde deze groep zich beslist tegen de scheiding tusschen Staat en Kerk, die de Presbyterianen wilden. Al gaven ze de privilegiën der Staatskerk tijdelijk prijs, omdat de geestelijke zelfstandigheid der Kerk hun boven alles ging, ze hielden vast aan het beginsel, dat de Staat geroepen is de ware Kerk te erkennen, te handhaven en te beschermen en geldelijk te ondersteunen. Of gelijk Dr. Chalmers zelf het klaar en duidelijk uitsprak:

„De Voluntariërs vergaas zich, wanneer zij ons voor Voluntariërs houden. Wij houden vast aan den plicht der Overheid om uit haar middelen en hulpbronnen te zorgen voor de instandhouding van de evangelieprediking in het land, en wij bidden dat hun oogen geopend mogen worden, opdat zij leeren mogen, hoe zij zich te gedragen hebben als de beschermers van de Kerk en niet als haar bedervers of haar tyrannen. Wij bidden, dat de zonde van Uzzia, waarin zij gevallen zijn, hun moge vergeven worden en dat die dagen van licht en zegenig spoedig mogen aanbreeken, wanneer koningen de voedselheeren en koninginnen de zoogvrouwen van ons Sion zullen zijn. Kortom, wij meenen dat elk stuk en elke functie van een Staat moet doortrokken worden met het Christendom en dat iedere ambtsdrager, van den hoogste tot den laagste, in zijn onderscheiden werkekring alles moet doen wat in zijn vermogen is om het Christendom te beschermen en hoog te houden. Dat wil zeggen, ofschoon wij de staatskerk verlaten, blijven we vasthouden aan het beginsel van de Staatskerk. Wij verlaten een verbeesterde staatskerk, maar zouden ons verheugen wanneer we terug konden keeren tot een zuivere. Of om het anders uit te drukken, wij strijden voor een nationale erkenning en een nationale ondersteuning van de religie en wij zijn geen voorstanders van de scheiding tusschen Staat en Kerk“.

Terwijl in de derde plaats hierbij kwam, dat de Vrije Kerk de Confessie van Westminster onveranderd aannam en haar dienaren daaraan bond, terwijl de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk dit natuurlijk niet doen kon, omdat deze Confessie met haar leer, dat de Overheid de ware Kerk moet beschermen, in strijd was met het „voluntarisme“. Wel nam de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk in 1847 de Westminsterse Confessie en Catechismus aan, maar ze voegde er aan toe, dat de kerken daarmede niet wilden goedkeuren „wat in deze belijdenisschriften gezegd of ondersteld werd gezegd te zijn, dat in zake de religie tot dwang, vervolging of onverdraagsaamheid kon leiden“. In 1879 voegde de Synode hieraan een nieuwe verklaring of „Declaratory Act“ toe, die nog een schrede verder ging; de Synode maakte door deze acte feitelijk den band aan de belijdenis voor een goed deel los. „Aangezien, zoo luidde het besluit, de formule, waarin de tweedetrangs belijdenisschriften 1) van deze kerk worden opgenomen, eischen, dat men met haar zal instemmen als weergevende den zin, waarin de Schrift moet worden verstaan; aangezien deze belijdenisschriften, als zijnde door menschen saamgesteld, noodzakelijk onvolmaakt zijn en de kerk alreede veroorloofd heeft, dat men (bij zijn instemming) een uitzondering maakte omtrent hetgeen de belijdenisschriften leerden of ondersteld werden te leeren op één belangrijk punt; en aangezien er nog andere punten zijn ten opzichte waarvan het wenschelijk is gevonden, dat vollediger en klaarder werd uiteengezet, hoe de Synode de leer der Heilige Schrift opvat, besluit de Synode als volgt“. Verschillende punten werden nu opgenoemd, waarin de Synode feitelijk van de Confessie afwijkt.

De Vrije Kerk overvleugelde reeds spoedig in zielen aantal en beteekenis de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk en kon zelfs met de Staatskerk concurreren. Door de overvaardigheid der oorspronkelijke stichters werden reussachtige kapitalen bijeengebracht, het zoogenaamde Sustentationfonds, waaruit alle predikantstractementen worden betaald. Drie seminariën werden gesticht, te Edinburgh, Glasgow en Aberdeen. Het werk der in- en uitwendige zending werd op grootschen voet opgevat en doorgezet. Ruim een vierde deel der Schotsche bevolking sloot zich bij deze Kerk aan, die meer dan een miljoen leden telde.

Het is te begrijpen, dat de beide zusterkerken, zoowel de Staatskerk als de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk, herhaaldelijk pogingen in het werk hebben gesteld om met deze bloeiende en invloedrijke Vrije Kerk tot vereeniging te komen.

Eenerzijds gingen die pogingen uit van de Staatskerk. Sinds het parlement in 1874 het patronaatsrecht voor heel Schotland had afgeschafte, scheen het hoofdberwaar tegen deze Kerk vervallen te zijn. Toch hebben deze pogingen dusver schipbreuk geleden. De oorszaak ligt hierin, dat de Staatskerk ook nu nog principieel het standpunt blijft handhaven, dat de wereldlijke rechtbank te beslissen heeft over sommige innerlijke aangelegenheden der Kerk. Dit standpunt acht de Vrije Kerk onbestaanbaar met de geestelijke onafhankelijkheid en zelfregering der Kerk en daarom weigerde zij op dit verzoek in te gaan.

Anders daarentegen stond ze tegenover de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk. Het oudere geslacht, dat met Dr. Chalmers vasthield aan het ideaal van de Staatskerk, is allengs in de Vrije Kerk uitgestorven. Een tweede generatie stond op, die veel meer sympathie voelde voor de scheiding tusschen Staat en Kerk. Nu eenmaal vrij was van alle staatsinmenging en geleerd had op eigen kracht te steunen, scheen het dogma, dat de Staat de Kerk financieel helpen moet, niet alleen praktisch zonder waarde, maar ook min of meer gevaarlijk voor de toekomst. Daarbij kwam, dat ook in Vrije Kerk onder invloed van Robertson Smith e. a. de band aan de Confessie allengs losser begon te worden. De streng Calvinistische dogma's werden losgelaten of verzwakt; de belijdenis was niet meer de uitdrukking van wat de meerderheid geloofde.

De toenadering tot de Vereenigde Presbyteriaanse Kerken kon onder die omstandigheden niet uitblijven. De eerste stap was, dat de Synode in 1873 besloot, dat de predikanten der Vereenigde Presbyteriaanse Kerk voortaan beroepbaar zouden zijn in de Vrije Kerk. In verband hiermede werd bepaald, dat de predikanten niet meer zouden behoeven te verklaren, dat zij het geheel eens waren met de beginselen, die bij de afscheiding van de Staatskerk in 1834 waren ten grondslag gelegd. De Synode stelde in

1) Op de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk noemt de Schrift de hoogste standaard van de Kerk en deuterogelovige heeten de belijdenisschriften steevorange-standaards“.

plaats daarvan een andere verklaring, waarin nu opzettelijk gezegwen werd over den plicht van den Staat om een bepaalde Kerk te erkennen en te onderhouden. Nog verder ging de Vrije Kerk in 1892; zegaf toen, evenals de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk een nadere verklaring omtrent de Geloofsbelijdenis, waardoor feitelijk het gezag der Confessie werd ondermijnd. De Synode stelde daarin op den voorgrond, dat er onderscheid moest gemaakt worden tusschen de substantie of inhoud van de confessie en hetgeen bijzaak was; en erkende het recht om in bijzaken af te wijken, ook al stond aan de kerk het eindoordeel, in hoeverre die afwijking geoorloofd was; en eindelijk voegde zij aan de Confessie enkele nadere verklaringen toe, waardoor met name het dogma van de praedestinatie min of meer verzwakt werd. Zoo stond niets meer aan de vereeniging der beide kerkgroepen in den weg. In 1900 vond de samenstelling plaats.

In de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk is tegen deze geheele actie geen het minste verzet te bespeuren geweest. Het besluit tot vereeniging met de Vrije Kerk werd met algemeene stemmen genomen. Iets wat te begrijpen is, omdat feitelijk de Vereenigde Presbyteriaanse Kerk haar beginsel zeggeverien zag. Ze behoefde niets prijs te geven en won alles.

Daarentegen was in de Vrije Kerk een betrekkelijk kleine groep aan de oude beginselen trouw gebleven, die met steeds klimmende ontevredenheid deze verwording der Kerk gadesloeg. Reeds tegen de besluiten der Synode van 1873 had deze groep protest aangetekend; in 1892 werd dit protest nog luider en braken reeds enkelen met de Kerk; en in 1900, toen de Synode tot saamsmelting besloot, verklaarden 27 van de 670 aanwezige leden niet met de vereeniging mee te gaan en constitueerden zij zich als de wettige voortzetting van de Synode der Vrije Kerk.

De houding, die de Vereenigde Vrije Kerk tegenover deze broeders aannam, was verre van verheffend. Niet alleen werd hun geen deel geschonken van de rijke algemeene fondsen, maar zelfs hun pastorien en kerken werden hun op de meest onbarmhartige wijze ontnomen 1). Ze werden eenvoudig naakt aan den dijk gezet. Er ligt een Nemesis der geschiedenis in, dat thans door het hoogste gerechtshof al de fondsen en eigendommen der vroegere Vrije Kerk aan deze broeders zijn toegewezen en de Vereenigde Vrije Kerk ze als vrijwillige gave uit hun hand zal moeten terug ontvangen.

De plaats van den mensch in het heelal.

X.

De vraag of er onder dat eindeloos heir van sterren, dat we hetzij met het bloote oog of door den telescoop waarnemen, ook gevonden worden, die evenals onze aarde geschikt zouden zijn om door menschen bewoond te worden, kan kort en goed beantwoord worden met neen.

Onder die miljoenen sterren, die of ver van elkaar verwijderd, voor ons oog schitteren als lichtende diamanten, of op elkaar gedrongen, zoo als bij den melkweg en in de nevelvlekken, door ons nauwelijks te onderscheiden zijn, is er niet één waarop de mensch zou kunnen leven.

Hierover bestaat onder deskundigen geen de minste twijfel. Hier behoeft men zich niet te behelpen met hypothesen en vaak gewaagde gissingen. Op dit punt heeft men absolute en volstrekte zekerheid. Welk handboek over de astronomie men wil opslaan, het antwoord op deze vraag zal overal hetzelfde wezen. Elke voorstelling, alsof onder deze sterren tal van bewoonde werelden zouden gevonden worden, is lijnrecht met de wetenschap in strijd en verraadt bij wie het zegt, dat hij zelfs de meest elementaire kennis van de astronomie mist.

Het bewijs hiervoor is zoo gemakkelijk en eenvoudig te leveren, dat zelfs een kind het begrijpen kan. Al deze sterren toch zijn hierin van onze planeten onderscheiden, dat ze geen donkere bolletjes zijn, die het licht van een in het middenpunt zich bevindende zon weerkaatsen, maar ze stralen dit licht zelf uit evenals onze zon, en zijn daarom wat men noemt zonnesterren. Om dat licht te kunnen uitstralen, moeten ze evenals onze zon in gloeienden toestand verkeren, wil men, in brand staan. En even onmogelijk als het is, dat een levend wezen het ook maar een oogenblik op onze zon zou uithouden, waar een hitte heerscht van wellicht 100000, even onmogelijk is het, dat op deze andere zonnesterren zelfs de laagst ontwikkelde organische wezens zouden kunnen leven.

Het feit zelf, dat deze sterren licht geven, zou reeds tot deze slotsom moeten leiden, want licht toont dat er een verbrandingsproces op deze sterren plaats heeft. Tot volkomen zekerheid is men op dit punt echter eerst gekomen door de spectraalanalyse. Wat deze spectraalanalyse is moge erat kort worden toegelicht, vóórdat we de resultaten van deze analyse voor de astronomie mededeelen.

Gelijk ieder weet breekt, het licht, wanneer men het door een prisma of geslepen glas opvangt, in zeven kleuren. Onze regenboog is niets anders dan zulk een gebroken lichtstraal. Vandaar dat de zeven kleuren van den regenboog volkomen overeenkomen met de kleuren, die ge zelf doet ontstaan, wanneer ge het zonnelicht door een kristal laat spelen. Dit gebroken licht of spectrum

1) Op de Synode der Vrije Kerk werd wel het voorstel gedaan door enkelen leden, om een deel der goederen af te staan, maar de meerderheid verwierp dit voorstel.

nu is niet het prima spectrum laat bepaalde lichteende st onstaat het tegelijk br spectrum h doordat el spectrum h op aarde zag, waarv staan was, lichtstraal t het spectr aan de ver licht te di het spectr analyse.

Zoodra c greep men voor onze l duverre v dezer sterre raadselen, kon doorg de wetensl werd het l bleek, dat lijnen aanw met metalen in gloeiend men op vol lijne wijz en op de l licht, dat v gekomen. I het aange door nog v licht van v en ook hier overbringer schledde. I ons verwijd bij ons oog uistralen, n sterren pla dende gaso dezer sterre daardoor oc zon zich in

De spectr nog dan dit oeg de ster licht al dese enkele sterri tint waar. verrekijker achil in klei helderwitte treden ande geel, blauw de sterren schillende e smaragden, die over d. Dat verschil onderling is van ons oo aardige wijs sterren en h sterren zelf; mede onders drie hoofds heeft men i de zoogenaai bijna geheel lijnen van l duidelijkheid heeft men de de metaallijf sterren bran den; het s grootendeels onze zon. E sterren, die gaat, kenme kolommen, e ding van v moeten zijn. behoort tot t rest ¼ tot tweede klass

Vraagt m beteekenen, astronomie h helderwitte e nog in den bevinden; de is geheel on door een br stofgas; van sterren alle gele sterren eenigszins m hier stijgen i gassen metaa in het spectr roode sterre verkoling i hier niet m reeds chemis licht absorbe donkere ban Gaat dit pr zou ten slotte verliezen, een onze planeten onderscheid, om haar te v er niet alleen een steeds to worden, tot da Men vermoed zulke donken zich bevinden geven kunne kan haar best afleiden. Doch blijft uit het noch bij de li sterren sprake Hier is een g leven zou d licht en wat wezen het zo